

Zsidó Renaissance Könyvtár

8. szám

Gilányi Mór

Ukrajnai legendák

Dr Patai József előszavával

1918.

Sonnenfeld Rudolf Rt. Grafikai Műintézete Nagyvárad 3050

A Legendák elé.

Legenda. Idegen szó. De a fogalmat nem kellett a zsidóságnak kölcsönkérnie. Szombatoként és minden ünnepnapori és estéknént a gyötrelmes munka után, otthon, a templomokban és a tanházakban, olvadták vagy hallgatták a hagyományos bibliai szakaszokat és minden névnél, minden mondatnál, minden szónál meglendült a fantázia szárnya és elcsapongolt a sújtott jelenből a kidíszített Múltba és a felvirágzóit Jövőbe. Legendák színes szivárványaival hidalták át a végtelent, összekötötték a földet az éggel, az embert az Istennel, a történeteket a reményekkel. És ebben a magasba; törő színszimfóniában, mint Jákob létráján az angyalok, mánióiosan, muzsikáló lelkekkel jártak fel és alá a gettó gyermekei.

„Üdítsetek fel gránátalmamézzel: – fűzték az Énekek Lnekéhez – ez a legendákat, agádákat jelenti, amelyeknek illata és íze olyan, mint a gránát almaméz”. Sőt maga Isten is gyönyörködik az agádákban. „Mikor a nép összegyűl agádát hcillgctm egy bölcsnek szájából, isten felmagasztosul az ő világában és szól a szolgálattevő angyalokhoz: Jertek és nezzétek ezt a népei, melyet az én világomban magamnak te; rémtettem, nézzétek, hogy felékesítenek engem, fenségbe és glóriába öltöztetnek” . . .

A latin „legenda” olvasmányt jelent és betűhöz, helyi liez van kötve, a héber „agáda” mondanivaló szájhagyomány, mely száll szájról-szájra szabadon a távolságokon át, új meg új színekben tündökölve. A zsidó legenda nem egyházi birtok, hanem az egész nép kincse, mindenütt jelen van és mint Elijáhu próféta, mindenütt más és más alakot ölt és mindig és mindenütt új a mondanivalója.

Az ukrajnai zsidók legendái, amelyeket G Hányi Mór ukrajnai foglyok táborában szerető lélekkel gyűjtött egybe és ihleteti tollal vetett papírra, szorosan bekapcsolódnak a nagy zsidó legendakincsbe, amelynek drágakövei itt is ott is felcsillannak; ragyogó részei a zsidó fantáziából kiömlő nagy ténynek, amely a Gólusz sötéttségét vigasztalón megvilágította.

Budapest, 1918. október.

Dr. Patai József

Foglytáborban voltam. Orosz foglyok táborában.

A távolban nagy földszürke tömeg mozog . . . friss foglyokat hoznak. És sokok hadifogoly között számos volt a zsidó testvér . . .

Szemük száraz, tekintetük bizonytalan, könnyeik forrása rég kiapadt.

Nem csoda!

Hisz mindent elvettek tőlük, mindent!

Fegyvereiket elszedték- Oh ez semmi. Emberi érzésük hajította el magától. Sokkal becsesebbtől rabolták meg őket. Otthon!

Elvették tőlük a szabadságot és kihajszolták a Goluszok Cjoluszába, a szörnyű öldöklések örült forgatagába.

Ott állottam és szomorúan néztem szomorú testvéreimet.

Durva kezek kotorásztak a fogolytarisznyában. Mindentől megfosztották.

Benéztem a tarisznyába.

Isteni illat szállt felém.

Valami fényeset, valami csillogót látok a zsák legmélyén.

Kiemelem.

Egy piros rózsa. Friss. A harmat még csillog a szirmoskon, szárán leszakadt tövisek könnyeznek.

Oly rettenetes érzéseket kelt bennem ez a piros rózsa illata. Mintha a kisenevi vagy kievi szörnyű pogromok drága áldozatainak vére illatozna felém.

Testvéreim végétől piros ez a rózsa . . .

Ajkamhoz emelem.

Ekkor széjjelomlik a rózsa és látom bepirosítja az egész világot.

Sok apró vérpiros rózsa és mindannyi illatos.

Illat és Vér-

Igen! – Illat és vér!

Mert az Illat az Élet, a vérből kel a Remény és a Reményből fakad az új Élet.

Összeszedtem az illatozó vérrózsákat és elhoztam ide. Csodás, vén legendák ezek. Véresek nagyon, de szent melegük reményt lehel. Az én piros rózsáim, zsidó legendáim is reménytől illatoznak.

Nagy szeretettel összegyűjtöttem és csokorba szedtem őket.

A BESZÉLŐ CSECSEMŐ.

Tit pásztorvezér közeledett a faluhoz.

A zsidók rémülten látták, hogy a parasztok gyülekeznek és várják a pásztorokat. Egyesülni akartak. Reszkető félelmükben a templomba menekültek. Tömve, zsúfolva volt a templom ványadt arcú, beesett szemű üldözöttekkel, kik mint felvert vadak retteggve várták a kopóhadat.

Marianka a falu legszebb zsidó asszonya utoljára érkezett a templomba, keblén fehérbe bugyolált apróságot szorongatott. Kis picikéjének pufók arcát nézte és kacagott aranyosan, ha a kicsike mosolygott, gügyögött. Csak egy anya tud így nevetni. Le-lehajolt hozzá és friss ajkát lecsokolta.

Mindenki saját gondolataival volt elfoglalva. Saját életével. Az élet- Hisz oly balsors az ő életük. De az élet mégis élet. Lélegzetet vehetnek, ha csak titokban is.

A csendben csak szorongó és félelemtől fuldokló lélegzés és halk imamorzsolás zsong végig. Ekkor hirtelen gyermek sírás hallatszott. A szép Marianka gyermeke sírt. A mosolyt gügyögő ajkocska lekonyult, legörbült és elkezdett sirni. Marianka csitítgatta, csak anyáktól ismert titkos szavakat sugdosott az apró rózsás fülekbe, de mitsem használt. Az üldözöttek szemeiben bőszen fény gyuladt.

Hisz ez elárul bennünket – ordítá egyik – Marianka! Csitítsd el gyermekedet különben mind elveszünk!

A szegény asszony minden tagjában reszketett. Nem tudta mitevő legyen. Ekkor hirtelen csoda történt.

A gyermek megszólalt. A piciny kis ajkak mozogtak, de a hang valahonnan felülről jött.

– Balgák! Nem látjátok, Isten szelleme köztetek lebeg!

Elnémultak a csodás hangtól. A varázsos szavak tovább gyöngyöztek a kicsike ajkairól. „Ha isten velünk, ki bánthat bennünket-”

A vékony csilingelő hangocska a legvadabbat is ellágyította. Sírtak és nem féltek már a pásztoroktól. Hadd tudják meg hol vannak, hisz Isten oltalmazza őket.

Nagy lárma hallatszott az utca felől. A fellázadt pásztorok. Hol vannak a zsidók- hallatszott Tit vezér dörgő szava.

– A templomba menekültek, volt a válasz. A vezér a templom felé fordítá lovát és odalépdelt. A nehéz vaspántos tölgyajtó kinyílt s a pásztor vezér belovagolt a templom közepéig. Vadul nézett körül. A zsidók ijedten húzódtak egymás háta mögé.

– Meghaltok mindi ordítá.

– Most megszólalt a gyermek. – Meghaltok mind- Kicsoda- Mi vagy te- Én azt mondom te is meghalsz, mi pedig majd, ha Isten akarja!

A pásztorvezér ijedten nézett körül, nem csalják-e meg. De hisz saját szemeivel látja a csecsemő beszél.

Hát mit gondoltál kevély főreg- Azt hitted örökké élsz- hangzott a csecsemő ajkáról.

Tit rámeresztette szemeit a gyermekekre. Már kihúzta szablyáját hüvelyéből, hogy kettéhasítja, mikor a szép Marianka zokogva nyomta keblére kis csodavirágát.

A pásztorvezér lecsüggeszté fejét szomorúan. Visszadugta szablyáját hüvelyébe és kifelé indult.

– Itt nem bántunk senkit! mondta odakint tompa hangon. És anélkül, hogy valakinek hajaszála görbült volna meg, a pásztorhad átvonult a falun.

A templom felől éneklés hallatszott. A megmenekültek hála zsoltosmája zengett az ég felé.

A FRIGYLÁDA TAKARÓ.

Az ablakban fiatal lány ült és egy vérvörös selyem takaróra pillékönnyűségű aranyszálakat hímezett. A finom, puha kis kezek serényen dolgoztak, az ujjak mögött arany betűk keletkeztek. Manja új takarót hímezett a frigyszekrénynek.

Télutó volt. Egy öreg töpörödött emberke, ki azt mondta, hogy odaát lakik a brazlavi erdőségekben, tanácsokat osztogatott mindenkinek. Manjuska szeretett egy ifjút, nem tudta miként adja ezt neki tudtára. Elment az öreghez és kérte segitené őt tanácssal. Az öreg erre így szólt:

– Új templomot építettek nálatok. A frigyszekrénynek nincs még takarója, készíts te egyet. Hímezd rá kedvesed nevét és egész biztosan az övé lesz.

A lány telve szép reményekkel neki ült a munkához. Szép feje egész nap a hímezés fölé hajolt s dolgozott. Közeledett már a nap, melyen elkészül munkájával és átadhatja az előjárónak, Salamonnak felfüggesztésre.

Az új templom felavatására a kis hitközség örömlakomát rendezett. A templom előcsarnokában asztalt terítettek,

gyertyákat gyújtottak és feltették az új hímzett takarót, melyet Manjuska készített.

Ezalatt a lány szívdobogva várta munkájának eredményét. Kis szívecskéjének alig volt benne helye úgy dobogott. Vajjon úgy lesz, ahogy az öreg mondta- ...

A lakoma megkezdődött. A hangulat emelkedett és a jókedv nőttön nőtt, midőn hirtelen suttogó hang hallatszott a templomból. Csendes, földöntúli lágy hangok. A jókedv egy pillanat alatt eltűnt és rémülten tekintettek egymásra. Milyen hang lehet ez, hisz a templomot teljesen üresen hagyták-! Reszkettek félelmükben. A hang nem szűnt meg. Vékonyán és selymesen hangzott, de a veséig hatolt. Ez nem lehet emberi hang. S készültek otthagyni a lakomát.

Most megint megszólalt, mintha a frigláda mögül jönne a titokzatos hang ...

Nagy ijedség lett a gyülekezetben. A frigláda takarója beszél. Manjuska porochesze beszél. Valami boszorkányság van a dologban – mondogatták – míg ezalatt egy gyöngé galambszív szinte meghasadt... Izgalom és fejetlenség támadt a faluban. Nem tudták mitévők legyenek, végül elmentek Manjuskához és kérték, vegye le takaróját a frigládáról. A lány szemeiből kibuggyantak a könnyek, kis kezecskéjét szívéhez szorította fájdalmában. Egész reménységétől akarják őt megfosztani... Ám legyen! És elindult a templomba. Ahogy belépett a takaró kissé meglebbent. A lány megijedt, de azért tovább ment. Szép, sötét szemeit felemelte az ég felé s imádkozott. Egy hajadon földi üdvösségét követelte az égtől. Most egy puha, selymes hang szólalt meg a takaróból:

Manjuskám! Én már nem vagyok az élők sorában. Meghaltam.

— Nemde- ez szerelmesem hangja- zokogja, ujjongja a lány. Ez Gavriel hangja-!

— Manjuskám! Nagyon szerettelek én is, mondja tovább a takaró, de meg kellett hálnom ... A lány összeesett a frigláda előtt. A szíve szakadt meg ...

Az erdei remete ott állott a templom előtt és csendesen mormogta: Legalább a túlvilágon egyesülnek szíveik. A falu közepén nagy nép gyűlt egybe. Az égre figyeltek mindannyian.

Két erősen sugárzó csillag mozgott egymás mellett napkelet felé ...

AZ ŐRÜLT CSÓNAKOS.

Nehéz, súlyos éjszaka terpeszkedik a folyó tükrén. Néhány csillag csillan elvéve az égen és reszketegen tükröződik a simán tovahömpölygő Nemirovon.

Evezőcsapás és utána hullám verődik a parti fővényhez. Csónak siklik és belevájja orrát a fekete vízbe. Egy férfi ül benne. Hosszú haja lobog. Nyomasztó csend. Csak az evezők durva csapása vagdossa a vizet.

A kozákok Nemirov városkát rabolták. Zsidó házakat fosztogatták. Mikor már mindenkit lemészároltak, egy kozák megkegyelmezett a szép zsidó lánynak, akit ott talált, azon kikötéssel, hogy az ágyasa lesz. A lányka arcát előntötték a könnyek és szemei égtek a szégyentől, összeszedte magát és így szólt: „Nem kívánhatod tőlem, hogy szeretőd legyek. Ha igazán kedvelsz, végy el feleségül, akkor még abba is beleegyezem, hogy az esküvő a víz túlsó partján, a ti templomotokba legyen.” A kozák boldogan csókolta meg ruháját és azt mondta, úgy lesz.

Az esküvő napján ketten egy bárkába szállottak, hogy átevezzenek a Nemirov folyón. Amint a víz közepére értek a lány feltekintett az égre és imádkozni kezdett. „Oh Uram, Istenem! Bocsáss meg, hogy eldobom az életet magamtól, de hiszen szent nevedért halok meg.” Most hirtelen ugrással beugrott a vízbe.

A kozák álmodozva bámult a távolba, a templom felé, ahova esküdni mentek. És mikor felébredt álmodozásából már csak a lány ruhája fehérlett ki a habokból. Szemei kidülledtek, kezével fejéhez kapott és iszonyúan verte öklével homlokát.

Holdas nyári éjszakákon gyakran látni a Nemirov vizén egy fényes szemű embert evezni. Haja hosszú, csapzott, ruhája kopott. Ha beszélnek hozzá nem érti.

„Az örült csónakos!”

ÉLŐ HALOTTAK.

Nagy csata dúlt Ukrajna síkságain. A grúzok megtámadták a szabadon élő ukrain parasztokat és igájuk alá akarták őket hajtani. A földművelő ukrain azonban szerette szabadságát és inkább feláldozta magát, minthogy rabszolga módra tengesse életét. Akkoriban a nép teljes egyetértésben élt a zsidókkal. így érthető, hogy a grúzok támadásánál ők is a védők sorában harcoltak. A nagy csatát megnyerték. De sok, nagyon sok vérbe került. A grúzok futva menekültek, de ez a győzelem nagy áldozatokba került. Különösen Smichovibe nem volt olyan család, melynek ne lett volna halottja.

Sok hulla fedte már hetek óta a csatateret. A pestis fekete szárnyakon közeledett és nem volt senki, ki a temetlen holttesteket eltakarítsa.

Egy paraszt járkált a holttestek között.

Fiát kereste. Elakarta temetni. Ép lehajol egyhez, mert azt hitte, hogy az a fia, mikor hirtelen hangot hall. Körülnez. Nem lát senkit. Csak halottak vannak körülötte. Halva fe-küsznek már egy hete.

Remegett a félelemtől, mikor a holttest felől azt hallotta „Smá jiszoel”. A paraszt tisztán kivette, hogy ez nem volt amolyan emberi szó. Így csak az angyalok, vagy szellemek beszélnek. A halálfélelem erőt adott agg lábainak és elkezdett futni a falu felé, őt is megszólították ...

Nagy izgalom támadt a faluban. Összegyültek és kiindultak a halálmezőre, ahol az öreg paraszt szerint feltámadtak az elesett hősök.

A falu szent életű zsidó rabbija Jesáje, ahogy meghalotti a ezt, a nép után ment kifelé.

Tényleg úgy volt, ahogy az öreg paraszt mesélte. Mindjárt amint kikerkeztek hallották a beszélgetést de félelmük-hm elfutottak. Egyedül az öreg Jesáje maradt ott beszélni a holt hősök szellemeivel.

Egy hang szólalt meg:

– Nem! Nem halak meg! Még élni akarok és Istent dicsőíteni.

Majd egy másik:

– Nem a holtak dicsérik Istent és nem azok, kik sötét-scgbe szállnak.

Jesáje rabbi leborult a földre és imádkozott.

A nép messziről figyelte. Minél tovább imádkozott, annál kevesebb hang hallatszott a csatamezőn.

A szentéletű Jesáje imájával felsegítette a vergődő lelkeket a Tiszta Lelkek csarnokába.

És a harcmezőn ismét csendes lett minden.

ESIK AZ ESŐ.

Egy vándor halad az úton. Esik az eső és fúj a szél. A vándor rongyos mentéjét szentelenül lobogtatja a szél és az eső kíméletlenül csapkodja színtelen, mély barázdás arcát. Összébb húzza köpenyét. Szemébe nézek és látom, hogy szemei nedvesek és szemhéjai vörösek. Könnyek hullnak szeméből és összefolynak az arcára hullott esőcseppek -kel. Oly kimondhatatlanul szomorú, mint mikor a hideg eső esik.

Villám cikkázott át az égen, mely lángba borította a nagy Végtelent. Dörögni kezdett és Mottele úgy képzelte, hogy megszámlálhatatlan vasszekerek száguldanak a nehéz

ólomfelhők fekete utain. Közben kivilágosodott az ég és egy édes, lágy hang szólalt meg:

– Mottele, Perl fia! Az éden kapuja nyitva számodra. A világűrben szél indult meg és láthatatlan erő vitte Mottelet fölfelé.

Elkárhozott lelkek, melyek nem tudtak bejutni a Lelkek Csarnokába, vergődve bolyongtak a semmiségbe.

Rózsaszínű árnyak a távolban.

Egy igazat vezetnek be a megtisztult lelkek közé és megszólalnak az angyalok trombitái. Tűz tör elő és kékes-sárga villám száguld a felhők között . . .

És lenn a földön esett az eső . . .

Eljutott az Édenkertig. Mottele átment az összes Édenkapukon. Először a márványkapun, melyen kék csillagok tükröződtek vissza, az alabástrom kapun, melyen a rózsaszínű nap víg színekben játszadozott. A gyémántkapuból holdak és bolygók ragyogtak, míg elérkezett Éliás profétiához.

Naparannyal átszótt azur kereveten ült Éliás. Fájdalom és szomorúság ajkain és kezével egy ölében fekvő fürtös fejet simogatott. A nagy Nap nevetett a fürtös hajú főre, de az visszasírt rá és csillagokat könnyezett. Messiás, az eljövendő Megváltó feje pihent Éliás ölében. Vigasztalni akarja őt, összehívja az égi szeráfokat, énekelnek. Istent dicsőítik.

— Lásd! mondja Éliás ezt Istentől tanulták a Szeráfok. Messiás ránéz, szeméit rámereszi Éliásra és szívbemarkoloan imádkozza:

– Oh mikor válthatom ki fiaimat?

A hang a nagy tűzbe száguld és nem talál pihenést. Nehéz illatok tódulnak Éliás felé, Júda királyai jönnek Messiáshoz:

– Messiás! Mikor váltod ki népünket? . . . Nem tud rá felelni, csak sir. Sírása betölti a levegőt és végigcsókolja az angyalokat míg mindegyik könnyezik. A könnyek egyesülnek, nagy patakká válnak. Soham és Saphir folyam . . . Éliás megszólal.

Csend! Hallgass Szerelmesem! Közeledik a vég és jön a megváltás órája! Éliás ölébe veszi megint a fürtös fejer, odaadó szeretettel mormolja – „Nyugodj meg! Oh nyugodj meg Jövő Világok Lelke!”

– A földről ember jött! kiáltá Messiás és felugrott. Hol van? Üzenetet hozott árva fiaimtól! Perl fia! Mottel! Mit csinál Izrael?

Mottel homlokáról szürke köd szállott fel és bevonta az Édent.

– Imádkoznak és megváltásért könyörögnek! mondta csendesen.

Jajkiáltás hangzott Messiás ajkáról. Hangos sírásra fakadtak Júda királyai. Hatalmas lángban egyesült zokogásuk. Piros lángnyelvek nyaldosták a reménytelen éjszakát és a felső szférákban sírt az egész Világegyetem . . .

Esik az eső . . .

Az ég azóta sokszor sir esőskönnyeket Messiás szeméből.

És ilyenkor szomorúság lopózik az emberek szívébe . . .

LEGENDA A RÓKÁRÓL.

Jeruzsálemi jött Podolskijba. Ab hó kilencedike előtti Sabat volt. A fehér kaftános keleti testvér sokat sírt könnyéktől foltos talesza alatt, összegyűltünk körülötte és ő mesélni kezdett.

– A Keutél Hamarovinak hangja van. Tudjátok ti ezt-Élete van. Szíve van, mely dobban és szeme – mely könnyezik. Hangja is van, mely hatalmasan és mégis könyörögően tör elő a falból . . . Sokszor láttuk Tischo beovkor tűz támad a Keutél Hamarovi alatt. Vöröses, zöldeskék lángok emelkedtek az ég felé, Az askenaz Rabbi monda: Ez a safir és jahlom drágakövektől sugarazott chásmál ... Jó jell! – A sefard Rabbi monda: Ez Isten haragjának a jele. Még zúg a tenger. Még nem nyugodott meg a vihar . . . És ekkor hirtelen nagy zshivaj támadt. A nők és gyermekek sirva fakadtak, a vének reszkettek. A róka a Szenttemplom régi lakója megjelent a falon. Jókor jött ma, korábban mint minden évben. – Mióta a Goluszban vagyunk minden Tisehü'beovkor megjelenik a falon egy vén róka. Zöld szemeit vadul mereszti és közeledni akar az emberekhez. Nagyón rossz jel ez véreim. Ilyenkor nem akar szünni a jajveszékelés Jeruzsálemben.

– Ha a vén róka lopva, lassan közeledik, mikor már a nap dél felé jár, tudjuk, hogy a mennyben is könyörülnek rajtunk és nem hagy el reménységünk. Ha a róka estig eLmaradt, harc tört ki a mennyben védő és vádló angyalok között . . . És ha lenyugodott a nap, leszállt az éj és a róka még se jött volna – ütött megváltásunk óráia . . . És ebben az évben még alig pirkadt a hajnal már ott volt a róka.

– Rettenetes véres év volt ez. Piros vér, zsidó vér folyt mindenütt. A sors szeges kereke egyenesen Jesurun máradékának szíve felé volt irányítva. „A Messiásakor szenvedései ezek!” monda a podolskiji cadik. Már előre rettegtek

a vén rókától. Eljön-e; vagy nem? Oldják-e már bilincseiket vagy keményebbre kovácsolják?

– Egész Jeruzsálem népe ott könyörgött a falnál. Sírásuk megindította az élettelen köveket is és ha eddig nem, de most életre keltek. A falról víz kezdett szivárogni. Apró gyémantcseppet könnyezett . . . Tűz emelkedett a fal mögöl, sugarai a végtelenbe sülyedtek, mintha az anyaföld tüzesedett volna át.

– Esteledett. A nap már alászállott. Szívszorongva várták az estét s két őrt állítottak ki, megfigyelni a rókát. Végre eltűnt a nap a hegy mögött. És íme az őrt fut elfulladó lélegzettel. A Rabbihoz szaladt. A róka nincs! Nem jött! kiáltotta ujjongva. A Rabbi szomorúan nézte őt egy pillanatig. Lehajtotta a fejét. „Még nem múlt el a nap”. A másik őrt ez alatt a nap beborította utolsó sugaraival. Szemei kápráztak a színekben, míg elaludt. És íme mit látott — Jeruzsálem utcáin patakokban folyt a vér. – Huri! Huri! ordították vadul a rómaiak. – A Szenttemplom felé! Sívította egy római harcos.

Jeremiás próféta omló könnyekkel közeledett a menybéli Trónhoz. Kegyelem! könyörgte. Kegyelem a tévedt báránnyaknak. Az ősz Ábrahám nyugodtan megy a Trónhoz. Csak szakálla reszketésén látszik felindulása. Oh Uram! Hát rosszabb néped, mint Sodoma, melyet tiz jámbor miatt életben akartál hagyni. Nincs már Júdeában tiz jámbor. És az öreg patriarcha hangja menydörögve verődött vissza az égboltozaton. Amrem fia, a nagy néppásztor szeme villámokat szór, hangja rejtett viharok robaja. Adonai! Nem kértelek-e, küldj mást, ne engemet. A legszebb ékkövet töröd le királyi koronádról... Igaz, tűz! ordítá a nagy pástor. Te puhítád a vasat, de én voltam a kalapács, a vas testvére, aki kikényszeríté a vasat természetéből. . . Szellő kél, csendes mint lombsuhogás, erős mint Témán hatalmas szelei és megszólalt egy hang – ki volt az, aki törvénytábláimat porrá töré és szétszórta a patakban? . . . Lehajtották fejüket erre a szóra. Leborultak, arcaikat porba rejték és vergődve hörögték: – Nincs kegyelem a bünösöknek! . . . És íme egy női alak közeledik a Trónhoz. Szépségének fénye az angyalok aranyárját is túlcsillogja és kettéhasítja a nehéz felhőket. Rachel szóltanul a Trón lépcsőjére rogy. Nem szól, nem beszél egy szót sem, csak szemeit emeli a Trónra. Csak zokog fuldokolva, de szavakkal könyörögni nem tud. Megtörik, lehajlik a sudár alak és halkán megcsókolja Isten trónjának lábát és anyai fájdalomszülte könnyekkel áztatja a Trón lépcsőit. Végre felkelt és mégis megszólalt. Uram Istenem! Nem bírasko-

dást követelek én Tőled. Kegyelmet! Kegyelmet az üldözött, a tépett szárnyú galambnak! Könyörület lemeszárolt ma; dárkaimnak! Két könnyecsepp gördült le a Trónról és megszólalt csendben a mennybeli hang: Kelj fel Rachel! Hagyd a sírást. Még összegyűjtöm fiaidat és hatalmas nemzet lesz ő. Még szántani, még aratni fog Júda, ha elveti bálványait, hideg aranyát és ezüstjeit. Ellenség lesz akkor a szalma és Jákob a lángoló tűz . . . Láng csapott fel a Trónig. A Szent Templomot alágújtották a rómaiak. A láng ide-oda nyárgalt, elpusztítva mindent, ami útjába került. Hatalmas nyelveiken a Lilith nyargalt és kiölte nyelvét a Trón előtt földreboruló Rachelre. A Lilith vad táncrea perdült, győzelmi nászt ül a többi szellemekkel. Az őrt körbe táncolják, vadan vigyorognak az arcába. Az őr reszketve felnyitá szemeit. A nap még egyszer arcába veti sugarait és eltűnt. És hirtelen ott látta maga előtt a vén rókát . . . Kétségbeesetten hördült fel és összeesett. Lelke elköltözött.

A jeruzsálemi arcáról folytak a könnyek, míg végére jutott elbeszélésének. Hatalmas szél sivitott végig a zsidó utcán, megrázta a templom ablakfáit s mintha egy láthatárlan ököl beverte volna az ablakot. A szél befütyült, eloltotta a Sabatgyertyákat és sikoltva, lobogtatta a jeruzsálemi galambósz haját . . .

A VÉRFOLTOS VANKA.

Anno 1546. Ksilevicbe vérváddal vádolták a zsidókat.

Fekete Vanka tanúságot tett a főbíró előtt, hogy ő látta, mikor Jakab templomtisztogató megölt egy keresztény gyermeket és vérét felfogta egy üvegedénybe . . .

És a főbíró ítélkezett. Az egész falu zsidóit ki kell irtani.

Sírás-rívás volt a zsidó házakban. Mint sötét árnyékok lopóztak a férfiak este a templomba és imák százai egyesültek.

Hajnaltájban a férfiak elszéledtek, összeszedték családjaikat és úgy tértek vissza.

A reggeli órákban már hallatszott a parasztok fegyverkezése. Minden csörrenésre összerezzenek és az Isten és embertől megvetett páriák egy-egy sarokba húzódtak. Csend, nagy csend volt a templomban. Minek is zavarják. Ők már mindent elvégeztek, elmondták utolsó imájukat ez életben. Búcsúztak az élettől, mely számukra oly végtelen kevés örömet termett. Csak néhány lányka nem tudta keblébe rejtteni felindulását. Kibontott hajába temette arcát és sírt . . .

Egy öreg zsidó lakott a falu végén. Száz évnél is idősebb

volt már. Testvérei sohse látták, mert örökké bent volt szobájában s még öregségében is friss elméjével szent igéket tanult szüntelenül és elmélyedt nagy emberek tanaiban. Most ahogy meghallotta a rettenetes hírt, meg se lepődött. Ő tudta, hogy ennek így kellett lenni. Csendesen a sarokba húzódott és imádkozni kezdett. Imájában egyesült lelke istenével ...

Az agg tudós a templomba érkezve sorra járta összes testvéreit és bátorította, vigasztalta őket. Hisz csakis azért halnak meg, mert zsidók. Legyenek hát büszkék arra, hogy zsidók.

Az agg felment azután az emelvényre és a zsidók felé fordulva beszélni kezdett. Beszélt a lélekről. Mi vár rá a túlvilágon. Mily pompával fogják ők bevonulásukat tartani az Édenbe. A Sofár kürtöléséről, a sátán ijedségéről, hogy ily sok lélek tisztul meg, s még sok más egyebet a Jövő Életről. A szegény, agyonüldözött zsidók áhítattal hallgatták. Némely hajlott hát kiegyenesedett, bágyadt szem csillogni kezdett s már szinte látni vélte a rózsaszínű napsugárt, mely mint széles folyam árad ki az Édenkertből. Vigasztalta a szülőket, hogy ott ismét találkoznak gyermekeikkel, férjek hitveseikkel s a hajadonok azokkal, kikért most is remegett a szívük.

Hangja simogató selymes volt és a halálfélelemben izgult kedélyeket lecsillapította.

– Testvéreim! monda emelt hangon. – Még sohasem vétkezett ember megtorlatlanul. A parasztokat is elérí vэгzetük. Még az év végén pestis tör ki és kihal az egész falu. Csak egy marad életben közülök. Fekete Vanka. Ő életben fog maradni, ha majd nem is akar. Életben marad, de homlokán szégyenbélyeget fog viselni. Véres folt lesz rajta. És semmi hatalom itt a földön nem mossa ezt le róla és ivadékairól.

Ebben a pillanatban nagyot ütöttek az ajtóra, mely sarkostul befordult. Vad vérszomjas ember-állatok az ajtóba. Fekete Vanka az élükön. – Zsidski! Halj meg! ordította és elkezdte az öldöklést. Ami azután ott történt leírhatatlan. Összeszorított ajkkal mentek a halálba. Ha némelyik mégis felzokogott, fiatal gyermeke fájt neki, melyhez eddig oly szép reményeket fűzött.

A véres könnyek bizonyosan megindították az angyalokat, mert – a falubeliek úgy beszélték – az égből sírást hallottak.

És úgy történt, ahogy az agg mondta.

A nap körülforogta egyszer a földet. Ősz lett. S miko-

rára lehullott a nagy fehér takaró, a hó, kihalt az egész falu pestisben. Csak a Fekete Vanka maradt életben. Ott maradt a faluban egyedül örök szégyenével; homlokán a vérfolttal.

A KA BALISTA.

Élt valamikor régen a podlorecci erdőben egy remete. A környékbeli zsidók Bódédnak nevezték.

Egyszer amint ép egy nagy könyv felett görnyedt és homlokát összeráncolta, mert igen nehéz dolgot akart meg'o'dani, belépett egy fiatalember. Magas homlokú, nyílt tekintetű férfiú volt. Egyike azon zsidóknak, kik egész életű, ket a Talmudnak szentelték. Míg testtartása a legnagyobb szerénységre vallott, arca olyan pokoli vigyorgású volt, hogy a Bódéd meghökkennt amint ránézett. Becsvágy, akaraterő és rettenthetetlen öntudat. Az összes emberi jó tulajdon-ságai még meg vannak és hatalmas esze, hogy minél nagyobb akadályokat le tudjon győzni-

– Szent Mester! taníts meg kabbalára, szólalt meg a férfi.

A remete ijedten emelte rá a tekintetét. Mióta akarnak fiatalok behatolni a szentélybe?

– Hivatva érzem magamat rá. Kérlek tehát ne utasíts el. Kérelem volt a leghatározottabb követelésbe burkolva.

És a mester beleegyezett.

Nemsokára meg is tanulta az egész kabalát. Búcsúzás-kor a remete aggodalommal figyejt arcára és szeme még tüzebben csillogott, mint azelőtt.

Fiam, vágy sugárzik szemedből. Ne hagyd magad elragdatatni tudományod által. Elbúcsúztak és a fiatal kabalista útjára indult. Most már kezében a világ, úgy gondolta. A hatalmas kabala erejével kényszeríthet még felsőbb lényeket is, angyalokat, szellemeket, hogy szolgálatára álljanak és rendelkezéseit betartsák.

Minduntalan maga elé idézte rég letűnt nemzedékek nagy embercinek lelkeit, kikutatva tőlük azon korszak hibáit és a hibák okait. Elsajátította tőlük a tudományt, melyben ők nagyok voltak míg éltek. Ezzel egyesíté magában az összes földi tudományokat.

Most az cg felé fordult. Sorra idézte a kisebb és nagyobb hatalmú szellemeket. Megtanult tőlük láthatatlanná válni, egyetlen lépéssel mértföldeket ugrani. Ezután az angyalok-tói akart tanulni. Mikor már úgy érezte, hogy olyan sokat tud, hogy angyal is tudna lenni, elhatározta, hogy a kabala erejével felmegy az égbe és követelni fogja helyezték őt

az ég főkapusának helyébe, ki világeletében maga is ember volt.

Metatron az angyalok anyala mosolyogva vett tudomást a különös kérésről és a többi őrtálló Cherubimok karával elhatározta, hogy a követelőző kabalistát felengedik és próbára teszik. Ahogy felérkezett, oda állt Metatron elé, előadta követelését, mondván, hogy ő hivatva érzi magát szellemeket kormányozni.

– Ám jó monda neki Metatron, de előbb mutasd meg mit tudsz!

– Mit mutassak– kérdé hetykén?

– Hogy fel tudsz emelkedni a földről az égbe.

– Ha, ha, nevetett a kabalista, tréfálsz velem, hisz most fenn vagyok az égben!

– Úgy? . . . Nézd meg jól hol állasz! A kabalista körülnézett, körülötte felhők voltak, de lába talajt érzett . . .

– Jelöld meg a helyet, ahol állasz! dörgött Metatron hangja.

A kabalista egy kis gödröt ásott és bedugta botját.

Most hirtelen eloszlott a felhő és a kabalista a földön találta magát. Mellette ott volt a bot a földbe dugva.

Jegyezd meg, dörgé Metatron, földi ember még sohse volt az égbe halála előtt. Te pedig nem csak, hogy ne repülj az égbe, hanem tanulj meg megmaradni a magad helyén . . .

VÉRES A HOLD.

Smichovban véresen világít a hold . . . vörösen . . . vér-vörösen . . . Lapos, fényes tányérjáról vér csepeg, ha smichovi zsidó felnéz az égre és látja, hogy a hold véresen sírja le sugarait a földre, zsákot ölt könnyezve és hamut hint fejére.

Régen volt már, de mégse olyan régen, hogy a smichovi zsidók elfeledték volna. Akkoron a pásztorok Ukrainában még a fejedelem jobbágyai voltak. A fejedelmek rosszul és szívtelenül bántak jobbágyaikkal, úgyannyira, hogy a szolgák egyes esetekben megtagadták az engedelmisséget. Erre az urak még keményebb eszközökhöz folyamodtak. Természetesen nem maradhatott el ennek a hatása. Egy napon fellázadtak és öldönsni kezdték uraikat és a zsidókat. Smichovot is felgyújtotta a böszült horda. Az örült embervadak kárörvendő ordítása összevegyült a szerencsétlenek halálordításával. Egész Smichov égett. Vörös lángnyelvek csókolódtak az ég feketeségével, az izzó parázsból szikrák pattogtak. A halál, a pusztulás és az enyészet tengerében mint

egyetlen tűzcsóva lobogtak a lángsörények. Álmukból felriasztott emberek a tűz láttára félőrülten szemeiket forgatva, karjaikkal rángatózva nyargaltak a lángoktól világított utcán. A szegény áldozatokat a piacra terelték. Örültek piaca ... Jó volt annak, ki csendes lethargiában fásultan ült. De az, aki a szörnyűségek hosszú órái alatt eszét veszítve sikoltott, ordított, őrvongott, a pásztorok vasvégű korbácsa hallgattatta el.

A csoportból kivált egy öreg zsidó. Hosszú fehér szakála vérbe kócosodón. Száraz aszott karjait az ég felé nyújtva megszólalt:

– Az égből! Onnan fentről jött ez a szörnyű tűz!

Az éjszaka magam feküdtem szobámba és nem akart álom jönni szemeimre. Hirtelen vörös fény áradt be. Felugrottam, kinéztem az utcára. A falu le volt égve ... le egészen, mint most és a hold ... a hold vörösen, vérvörösen sugárzott le a falura ... Édes énekhangot hallottam Három ősz férfi haladt az út közepén. Alakjuk hosszú, fehér lepelbe volt burkolva. A lepel fehérsége mellett arcuk vakítón világított. Hangosan énekelték az Écot. a legszomorúbb zsidó gyászalt. A középső, a legmagasabb megállott, az ég felé tekintett és így szólt: csak egyszer párancsoltad áldozatul hozni fiamat Jichokot s íme már számtalanszor teszem. Legyen meg szent akaratom. Folyjon vérem, Ábrahám vére ... De itt az utcán vértócsa fog összegyűlni lemészárolt fiam véréből ... S ha majd a hold tükröződik benne, vér vörösen világít Smichovra mindörökké. A tanú örökké élő tanú, hogy ismét föláldoztam fiamat Teremtőmnek. Hangja meny dörgött, lángszallag fonta őket körül és eltűntek. A szerencsétlen tömeg csendesen hallgatta végig az öreget. Ahogy ő elhallgatott mind sírásba, zokogásba törtek ki. Hitvesek, szülők, gyermekek borultak egymás karjaiba utolsó búcsúzásra az életben.

A vad pásztorok lemészárolták az összes zsidókat és estére nem volt élő zsidó Smichovban.

S az út közepén nagy vértócsa gyűlt egybe. A hold felkelt és letekintett. Mintha megijedt volna a sok vértől ... hirtelen megrázkódott, lángok csaptak belőle és eltűnt. Mire ismét felkelt, vérvörösen szórta alá sugarait Smichovra ...

Azóta Smichovban véres a hold ...

EZRIEL A HŐS FIÚ.

A jeslavetici zsidó templom frigy szekrény én régi világos kék selyem takaró függ, közepén hímzett vörös lilium-

mal. A foszladozó aranyhímzésről következőket mesélték a község lakói:

Tanácskozás volt a Parness házában. Sok ezer gruzi és cserkesz körülvette a falut és életük megváltása fejében a zsidóktól a falu legszebb zsidó lányát követelték.

És a falu legszebb virága a Parnessnek termett. Halálsápadtan várta, hogyan határoznak testvérei. Rájuk bízta, cselekedjenek úgy, ahogy egyenes lelkük jónak látja.

De azok tanácstalanul ültek ott, komoran néztek maguk elé és szomorúan gondolnak az eshetőségekre. Nincs mentesség, úgy is veszve minden és hideg veritek gyöngyözött arcukon. Már mindent a sors kezére akartak bízni, mikor hirtelen betoppant egy fiatalember. Fialat és férfias fellépésű.

– Véreim! monda, hagyjátok a tanácskozást. Hirdessetek ki, hogy a nőtlen fiatal emberek gyülekezzenek a templom előtt.

A tanácskozók meghökkentek. Ez igazán szokatlan dolog volt. így fellépni- Ez képtelenség. Hogy szabadna ellenkezni a zsidóknak, kinek mindig mellén térdelt ellene? Ők csak két eset közt akartak választani. Vagy a legszebb lány, vagy az egész község . . . De hogy ez is lehetséges, öröm járta át lelküket. Szótlanul sietve távoztak elmondani, mit akar Ezriel, a hős fiú.

Még a nap nem is szállott le és az egész falu ifjai ott voltak a templom udvarán. Bevárták míg beesteledett és az éj leple alatt néhány száz fiatal acélos kar, megsemmisíté az egész ellenséget.

Mikor hazajöttek egyhangúlag mesélték, hogy angyalok segédkeztek nekik a csatában és Ezrielnek egy égi harcos liliomot nyújtott át, mely legott karddá változott. És ahová ő e csodakarddal lecsapott, ott nem maradt ellenség.

Ezriel feleségül vette a legszebb jeslavetici zsidó lányt és hálából egy kék frigyláda takarót ajándékozott a templomnak, melynek közepén még ma is ott díszleg a vörös tüzes liliom.

IMÁDKOZÓ HOLTAK.

Zorach, az öreg tóraíró nyugtalanul feküdt helyén. Jomkipur éjjel volt. Nagyon szeretett volna imádkozni egész éjjelen át, mint szokta fiatal korában. Most megöszült, elaggott. Örült, hogy ereje van böjtöléshez.

Hirtelen fehér világosság támadt szobájában.

Kinézett. Ablakából a temetőbe lehetett látni. Onnan jött a nagy fehérség.

Minden sir előtt egy fényes fehér alak állott és imádkozott. Fejük fölött, mintha gyertyaláng égett volna.

Zorach remegve nézte egy pillanatig. Kiosont a ház elé, hogy hallgassa imájukat.

Szavakat nem hallott, csak egy halk zümmögő melódiát. Oly csendes volt, mint az aranyszárnyú pille zöngése. A Kölnidre csendes, lázas dallama . . .

Leborult a földre. És az agg Zorach torkából szakadó-zottan törtek elő a Kölnidre évezredes melódiái . . .

A RA NYKUTACSKÁK.

A Smichov és Podlovic közötti út mentén néhány forrás csobog elő a földből, melyet az ukrainai nép Aranykutacsának nevez. „Goldbrünnl.”

Sok csodaszerű történet forog közszájon ezekről.

Hogy sokan jöttek messze idegenből és vettek a kus tacska vizéből, leszűrték és homokja tiszta színarany volt.

Hogy sokan meggazdagodtak.

Hogy számtalanok kincsekhez jutottak e kutacska által.

Csodás nymbusz veszi körül a kis forrásokat és ami a legérdekesebb, nagyon könnyen lehet, hogy ott tényleg volt arany, hisz az aranymosás módját az emberiség időtlen-idők óta ismeri. Csak oly sok aranyat szedtek a kutacskákból, hogy csak annyi maradt, amivel a források neveit be lehetett aranyozni „Aranykutacsák”.

ÉGI VÍZIÓK.

A falu öregei nyugodtan ültek a templom előtti padon, hstefelé járt már az idő és a Minchát várták. Régi jó szokás szerint a legöregebbik beszélt rég letúnt időkről és a többiek tisztességtudóan hallgatták.

Alig vették észre, hogy hirtelen sötét lett. Egybegyűlt az egész község és feszülten figyelték az eget.

A mély átláthatatlan feketeségből egy fehér pont világlott ki. A sötétségben derengő pontból világosabb színek kezdtek terjedni. Lila, piros, majd világos rózsaszínű. Az ég közepén egy nagy kör széléig terjedt a világosság. Azontúl a mély sötétség volt. A világos folt most lángolni kezdett, közepén hirtelen felhasadt és kijött rajta egy páncélozott lovas. Öltözete csupa tűz volt, arcán is lángok tüzeltek. A hatalmas fénytől, mely a lánglovasból áradt, nappali világos-

ság támadt. De csak egy percig. A következő pillanatban ismét sötétségbe borult minden.

Mikor körülnéztek ott látták maguk között a simkovicei remetét. Tudták, hogy ő megfogja magyarázni a tüneményt. – Testvéreim térjünk meg, ki tudja élünkbe jövőre ilyenkor. Vad hordák pusztítani fogják véreinket és mi nem fogunk tudni védekezni ...

A következő évben megindult Tit pásztorvezér kegyetlen hadjárata a zsidók ellen.

ZSIDÓ KÍNOK, ZSIDÓ SZENVEDÉSEK.

Baruch már harmadszor böjtölte a negyvennapos nagy böjtöt, hogy az isteni fényesség már egyszer megvilágítsa elméjét. Annyira tökéletesíté magát, hogy feljutott az égre. Gonzagel angyal az ég kapuőrzője fogadta.

Fiam, hajtsd fejed ölembe – monda az angyal – és eh mondom neked Izrael jövődjét. Gonzagel szomorúan nézett ölébe és könnyei Baruch arcába hullottak.

– Isten fénye, miért sírsz? kérdé Baruch reszketve.

– Jer megmutatom mi lesz . . . Kézen ragadta és elvitte nagy termekbe, melyek tele voltak könyvekkel és a könyvek iszonyúan zokogtak.

– Zokognak mint én, – monda Gonzagel.

– És miért?

– Rettenetes kínok, szenvedések lajstromai ezek, Izraelnek még ezeken át kell esni.

És Izrael kibírja mindezt? – kérdé elakadó szívvel.

– Jer holnap. Még szörnyűbbeket mutatok. Rablás, becstelenítés, fogságba jutás, végtelen szörnyűségek és szörnyű kínok.

És nincs segítség, nincs kegyelem-

– Kedvesem, jer és megmutatom a termeket, ahol a kegyelem patyolat kendőjét szövik és a Segítség kardiát kőszőrülik. Az Életnek koronát készítenek, ékkövekkel rakják ki. Nem is ékkövek, hanem csillagok. Izraelnek készül mindi ez. Királyi koronák halmaza. Egy kivilágít a sok közül.

– Kié ez?

– Dávid királyé!

– Isteni fényesség, mutasd meg nekem Dávidot.

– Mít látsz? – kérdé Gonzagel.

Hét villám cikkázik . . .

– Hunyd le szemed, hogy ne reszkess. A hét villám Dávid király elé megy.

Dávid király jött. Utána az összes Dávidházi királyok.

Az arcáról fényesség sugárzott, mely végig száguldott az egész világon.

Együtt ültek Berdicsew vénei, midőn Baruch ezt eb mondta. Márványzsámolyaikat tűz választotta el a néptől. Baruch tovább mesélt és magyarázta „miként sülyedt az alsó és emelkedik a felső” ...

A REMETE.

Egy napon az öreg simkovicei Bódéd betért egy útszéli vendégfogadóba. Batyuját a földre rakta s nyomban a to-gadó egyik sarkába húzódott ájtatoskodni.

Nemsokára fiatalember lépett be. Hosszú kaftánban, felruházva az összes zsidót-ismertető jelekkel. Vándorló talmudista volt. Odahúzódott a remetéhez és ő is szent mun-kába mélyedt. Tanult. Aztán beszélgetni kezdtek egymás-sal. Egyszerre csak a talmudista szomorú tekintetet vetett a remetére és bús sóhajjal így szólt:

– Oh, hogy ily szegény koldusnak kell lennem!

– Úgy látom, hogy kutyabajod van, monda a remete. Egészséges vagy és ez elég gazdaság. Különben, hogy jut eszedbe beszélgetés közben ilyen kijelentéseket tenni. Vi-gyázz, hogy ne vond magadra Isten haragját.

– Ne csodálkozz, hogy panaszkodom, felelte a fiatal-ember. Reggeltől napestig tanulok. Igaz, örömöm is van benne, de egyéb eredményt nem is látok. Nagy úr szeretnék lenni, ki nem küzködik olyan gondokkal mint én. Kinek nincs gondja este, hová hajtsa nyugovóra fejét és reggel, mit eszik. Nagy ember és gazdag legyek. A másvallású urak is úrnak tartanak és segíteni tudnak testvéreimen, mikor bajba vannak. Nem is értem, midért csodálkozol, hogy elégéd-etlen vagyok helyzetemmel.

A talmudista ezt mondva, készülődött a lefekvéshez. Míg a fogadás enni adott nekik, a Bódéd kiszedett vén ba-tyujából egy hosszú pántlikát. Körülbelül olyan nagy volt, hogy a nyakba lehetett tenni. A végén kis táblácska függött, rajta írással.

– Vedd magadra és összes vágyaid teljesülnek.

Kissé idegenszerű volt előtte az idegen talizmán, de ha-tott rá a dolog titokszerűsége s miután nézegette, ujjai kö-zött forgatta néhány pillanatig, felvette magára és lefeküdt aludni. Úgy érezte, hogy a talizmán pántlika nagyobbodik. Fényes úri ruhává változik, melybe elégedetten járkal. Nagy úr és sok pénze van. Nemsokára elvette a Parness legszebb lányát feleségül és óriási vagyont kezdett gyűjteni. Habár még megtartotta vallását, mégis magas rangú úrnak tartották

és nem mindenki merete megszólítani. A király, hogy érdemeit elismerje, miniszternek nevezte ki. Hosszú időn át ő adott mindenben tanácsot a királynak. Egy napon azután megtörtént a baj. Bevádolták, hogy elárulta a királyt és halálra ítélték. Sok más igazi gonosszal vitték kivégezni. Lekötötték kezét és lábát. A hóhér kötelet tett nyakára. Már, már szorulni érezte a kötelet.

Rémületében kinyitotta a szemét s meglátta, hogy ott van a fogadóba és a Bódéd mosolyogva tekint az arcába. Csendesen maga elé nézve ült néhány pillanatig, majd felállott és remegő hangon így szólt:

– Szent Mesterem! köszönöm a leckét. Most már értem, mennyire érdemes nagy embereket irigyelni.

S elindult útjára.

SÖTÉT ÁRNYÉK.

Öreg zsidó mesélte, ki Portavából jött:

A poltavai dombvidék rengetegeiben ritkán jár ember. Régi időkből fennmaradt évszázados fákból áll az erdő. A törzsek között a talaj futó és kúszó növényektől járhatatlan.

És ezen erdő szélén gyakran látni egy alakatlan sötét árnyékot, mely úgylátszik ahoz a helyhez van kötve. Ha valaki kíváncsiságból közeledik hozzá, eltűnik a semmiségbe. Szegény vergődő lélek mondotta a poltavai öreg.

A DNYEPERI MOCSARAK.

Ott, ahol a dnyepersmelléki mocsarak egészségtelenné teszik a vidéket, egykor szép község virágzott. Lakói nagyrészt ukrain paraszt-féle zsidók voltak.

Egyszer egy koldus ment át a falu utcáján. Sorra kéregette az összes házakat, de sehol se adtak neki semmit. Mindenütt elküldték.

A falu végén a koldus megállott. Egy pillanatig elmerült önmagában, imádkozott. Majd összeszedte magát, arcán kemény vonás jelent meg s újra kezdte a koldulást. Mindjárt az első háznál kidobással feleltek alázatos kérésére.

– Három nap múlva – monda vadul villogó szemekkel – forrás tör elő udvarodon és akkor majd megnyílik a szemed . . .

A paraszt csak nevetett rá. Minden házban elmondta fenyegetését és eltűnt a faluból.

És három nap múlva felbuggyant a földből minden ház

udvarán egy forrás. A források folyton nőttek, míg elborították az egész falut.

Ma az egész egy gőzölgő mocsár.

Sokszor szürke köd fekszik a nádasba. Időnkint meggyullad és kísérteties fényt vet a nagy sötét éjszakába.

A nikolajewi rabbi monda: – A bűnös falu lakóinak lelkei vergődnek a hideg láp kék lángjaiban . . .

A HÁROM TÖLGY.

Három fia volt egy öreg zsidónak. A két idősebb istentelén életmódjával elkésértette az öreg életét. A fiatalabbik azonban istenfélő és szorgalmas volt. Mindig apja mellett élt és Isten szent ígéiben búvárkodott. Egyszer a két idősebb elindult hazulról. Kis öccsüknek azt mondták, hogy vadászni mennek.

Hisz ti sohse voltatok vadászni? – kérdé elámulva.

– Gyere csak velünk és meglátod – válaszolták. És elindultak.

– Estefelé járt már és ők végtelen síkságokon barangoltak. A fiatalabbik megállott.

– Itt a mincha ideje – kérlelte őket – gyertek vissza. Gúnyosan néztek rá és így szóltak:

– Jobb szeretünk egy szép vadkecskét üzni, mint az öregekkel imákat mormolni! . . .

– Mégegyszer kérlelte őket térjenek vissza, de nem hajlottak szavára. Tovább gúnyolódtak.

Most hirtelen fekete fellegek gyülekeztek az égen. Villámok kergetőztek és dörgések reszkettették meg a levegőt. A nagy síkság lángolt a villámok fehér tüzeiben. A természet harca volt ez az elemekkel.

Mikor elvonult az ítéletidő a három fivér helyén három terebélyes tölgy zúgott széles ágaival a vihar utáni szélben.

A DÉMONOK KIRÁLYNŐJE.

Ezt is a Poltavából jött öreg zsidó mesélte.

A poltavai erdő alján kis házikó áll. A terebélyes, lom; bos fák beárnyékolják és eltakarják omladozó fehér falait. Régente talán vadászlak lehetett.

Egyszer egy fiatal talmudista haladt el a ház előtt éjnek idején és a legnagyobb csodálkozására világosak voltak ablakai. Betekintett.

Bent egy angyali szépségű leány ült egy kereveten és vállára omló aranyhaját fonta.

A fiú tétován nézett, arca égni kezdett és vére lázasan lüktetett. Láthatatlan erő vonzotta be és mielőtt meggondolhattá volna mit tesz, ott állott a leány előtt.

Oly határozatlanul, esetlenül, hogy a leány gúnyosan mosolygott.

A fiatal talmudista nem volt képes egyetlen szót se mondani, csak kitérte karjait, hogy magához ölelje a lányt. És a lány mellére hajtá fejét, körülkarolta a fiú nyakát és megcsókolta a száját.

Ebben a pillanatban valami hidegség futott át a fiú testen. A lány kigyóvá változott és körültekergőzött testén. A fiú eszméletlenül rogyott össze.

Másnap reggel az erdőben ébredt fel. Nagyon szégyelte hogy a Lilith, a démonok királynője győzedelmeskedett fölötte.

A ROSSZ SZELLEMEK SZIGETE.

Az azovi tenger Charson vidékén van egy kis öböl, mely a közepében levő szellemek szigetéről híres. A kis sziget alig száz láb hosszú. Talaja homokos és terméketlen. Halászok nagy előszeretettel eveznek a szigetke partján, de földjére nem lépnek. A zsidóktól hallották, hogy a rossz szellemek laknak ott. Mind olyanok, kik az égből száműzettek ... Gonoszak és rosszak. Ha ember partjára lép sok éjjelen ott tartják és halálra ijesztik különféle módon.

És a halászok, hogy a rossz szellemek ne átkozzák meg a hálójukba tévedt kincseket, kerülük is a szigetkét.

A CSODÁS FORRÁS.

A falu széles utcáján kies facsoport árnyékában kedvesén bugyog elő egy forrás kristálytisza vize. A fák zöld lombjai beszédesen rázogatják ágait a forrás fölött, miközben az ezüst, szelíd folyású víz mesél ...

Régen, nagyon régen amikor már emberek nem emlékeznek, ez a forrás messze vidéken híres volt. A forrás csodákat mivelt. A béna tagjai kiegyenesedtek, a vak látóvá lett, a legkülönbözőbb betegek meggyógyultak a forrás tiszta vizétől. Zarándokoltak is oda messze tájakról.

Nem messze a falutól lakott a fejedelem. A gögös nagy úr egy napon megbetegedett. Erre nagy zűrzavar lett a kastélyban. Szaladtak orvosért, papért, kuruzslóért és venasszonyért. Mindegyik mást ajánlott, de abban egyek voltak, hogy azt a híres csodaforrást ki kell próbálni. Elvitték hát oda! Amint odaérkeztek, a forrásnál egy ősz, öreg zsidó áztatta béna tagjait. Midőn a gögös úr meglátta, dühösen tel-

kiáltott: „Itt is a zsidó” és felemelte botját az öreg zsidóra. A szegény beteg eltakarodott onnan, hogy helyt adjon a nagy úrnak.

És íme csoda történt! Még az előbb béna lábú öreg folyton jobban és jobban emelgette lábát, végre mankóját is eldobta és rendesen járt már. Míg ez történt a forrás erősen dagadni kezdett. Oly erősen, hogy a beteg úr félt megközelelni. Folyvást nagyobbodott, morajlott. A föld alól hang tört elő. A föld a forrás helyén felnyílt, lángok csaptak elő és a föld elnyelte a gögös urat kíséretével együtt.

Mikor a föld moraja lecsillapodott, a forrás is megszűnt örökre.

De máshol ismét előtört, a rozoga templom pincéjében. A nép azontúl odajárt és még ma is úgy nevezik „Csoda-forrás”.

AZ ÓRIÁSOK.

Ott, ahol ma Ukrajna termékeny síkságai húzódnak, egykor hatalmas, nagy hegyek emelkedtek. Oldalaikat sűrű erdők borították és lakosai boldog egyetértésben éltek a zsidókkal.

A nagy völgyben, a legnagyobb hegy lábánál falu volt. Ebben a faluban óriások laktak, zsidó óriások a mai ukrainai zsidók egykori ősei.

Hatalmas nagy erejű emberek voltak. Erejüktől még a gruzi rablónemzedék is rettegett. Az összes körülötte élő törzsek, hogy biztosak legyenek a nagyerejű óriások barátságáról, ajándékokat küldözgettek hozzájuk és minduntalan hódolatukat jöttek kifejezni.

Ez egy ideig nem változott a zsidó óriások között semmit. Az öregek örültek, hogy békében élhetnek és nyugodt tan vonultak hajlékukba.

Jött azonban egy új nemzedék. Csupa fiatal, pezsdülő vérű óriás. Hatalmas karjaikba dagadt a tettvágy. Eßv napon összegyűltek az óriásfalu utcáján és elhatározták, hogy hódító hadjáratra indulnak. Az öregek eleinte ellenezték, ám nem tudták ellensúlyozni a fiatalok harci vágyát.

És elindultak a csatába népeket hódítani.

Mindenfelé értesültek közeledtükéről és jóelőre kiküldték a véneket, hogy meghódolnak, csak ártatlan embervér ne folyjon. A fiatalok győzelem mámorba haladtak előre és a világért se állottak volna meg a megkezdett úton. Részegek voltak a dicsőségtől. Pusztá megjelenésük elegendő volt, hogy egy várost meghódítsanak.

Már a tenger vidéke ellen akartak indulni, midőn hirtelen egy lovas állott meg a csapat előtt. A ló orrlíkaiból lángot

fujt és lovasa lángpallózt tartott kezében. Hangja dörgött és a lángpallos lobogott mikor mondta:

— Még nincs itt az idő – monda – Ceboat Istene, hogy meghódítsátok a világot. Nem karddal és vassal, hanem lángeszetek és szellemetek előtt fog meghódolni a világ ...

— Ti pedig térjete vissza falutokba és élietek békességben.

Mikor hazatértek meglepetve látták, hogy a falu végén a hegyek helyén nagy síkság húzódik, de hogy többé nem is voltak óriások azt nem is vették észre. Az angyal egyszerű emberekre változtatta őket, hogy még egyszer ne jusson eszükbe a világot meghódítani . . .

EGYMÁRTÍRNŐ.

A tevorowai Parnes házában folyt a garázdálkodás, midőn egyik kozák észrevette, hogy egy lány el akar menekülni a házból. Üldözőbe vette, elérte és megkötözte. Ott fetrengett előtte lihegve és ő gyönyörködött előtte kéjjel. Szemeláttára ölte meg szüleit, a házat kirabolta és most megakarták kínozni, de egyik pásztor közbelépett és nem engedte. Azt mondta oly szép, hogy vezérük szeretője is lehet.

Erre a szerencsétlen leányt elvitték a vezérhez. Estére, mikor már a vezér sátrából mindenki eltávozott, a vezér egyedül maradt szegény áldozatával. Beszélni kezdett neki szép szavakat, kincsekről, nagy gazdagságról és finom selymekről, ha teljesíti kérését, sohse bánja meg, oly jó dolga lesz.

De a lányka meg sem hallgatta. Mikor már látta, hogy így nem jut eredményhez, erőszakhoz folyamodott. Az erősebbik bátorságából, a gyengébb is erőt merít. A lány is bátorságot vett magának és dulakodni kezdett, kiragadta a kardot a vezér övéből és saját fegyverével akarta őt megölni, de a vezér kicsavarta gyenge kezéből, akkor a leány felkapta az asztalon álló szárnyas gyertyatartót és rádobta a férfira. Egész öltözetén elömlött az olaj s mint élő fáklya lobogott. Ezalatt a lány felszakította a sátor vásznát és megmenekült. A temetőbe szaladt, ott leroskadt eszméletlenül szülői sírjára. Nemsokára ott találták meg a zsidók élet és halál közt vergődve.

Én már teljesítettem kötelességemet. Megöltem Chmiel vezért, mondta elhaló hangon és meghalt.

Sírva temették el a fiatal kis áldozatot, ki oly korán halt mártírhalált. – Még mai nap is böjtölnek a Chmiel-rémnap gyászos emlékére.

JÓSUÁ CSODÁJA.

Jósua hódító útra indult seregével. Az ország kulcsát Jerichót kellett elfoglalni, melynek várfalai híresek voltak arról, hogy soha ellenség el nem foglalta. A falak tövében távolról egész rózsatenger látszott, mely csalogatta a győzelemre szomjas harcosokat, de jaj volt annak, ki közeledett. Az ártatlan rózsák alatt lép volt, mely irgalmatlanul elnyelte őket.

Jósua átlépte a Jordán folyót és kémeket küldött Jerichóba. Egész seregével ment ellene ostromra.

A vezér a harc megkezdése előtt imádkozott istenhez, imádkozott hét nap és hét éjjel. Kenyeret nem evett, vizet nem ivott. A hetedik napon prófétai látomása volt.

Észrevett a földön egy sötét fekete gombolyagot, mely gurulni kezdett. Jósua követte. Visszagurult az utón. Amerre a harcosok jöttek és begurult a Jordánba. Amint nedves lett, a folyóról harsona és trombita hangok hallatszottak. A sötét gomolyag felhasadt. Nőtt, rohamosan nagyobbodott. Egész Jerichót látta benne várfalaival együtt. Hirtelen elsüllyedtek a falak és örömrivaigással vonult be a városba ...

Az álom csakis isteni lehetett.

Már hajnalban imához fogott Jósua. Szavain átrezgett a prófétai álom szülte remény. És íme egy sötét gomolyag ütődött lábaihoz. E p mint álmában. Magához vette és vizsatért harcosaihoz.

Az ostrom hetedik napján volt. A harcosok már belefáradtak az ostromba. A nap forrón tüzelt és a milliónyi rózsza a várfalak alatt a fényben ragyogtak és bódító illatot árasztott. Maguk elé képzelték már, mikor Jósua vizet hozat a Jordánból és beleejti a gomolyagot. Alighogy benedvesedett, kinyillott.

Megmutatta harcosainak és elbeszélte nekik álmát. Oly hatással volt rájuk, hegy a hatalmas utolsó rohamnál a vár falai összeomlottak és a zsidó csapatok harsona és kúrtszó mellett vonultak be Jerichóba.

Jósua, midőn beérkezett a városba, amikor kezébe tekintett csodálkozva látta, hogy a fekete gombolyagból egy gyönyörű rózsza nyílt.

És elnevezte azt jerichói rózsának.

CSILLAGHULLÁS.

Fia csillagot látsz lefutni az égen, gondolj halálodra, mert egykor az élted csillagja is így fog leszállani . . . az örök sötétségbe . . . vagy a nagy Világosságba . . .

LILIOM.

A simkovicei remete, ahol megfordult mindenütt ajánlott különböző, olyan virágot ültetni a ház elé. melynek Salamon király Énekek Énekében vannak említve. Ilven a chavacelesz, a lilium, mely főleg a sároni völgyben terem.

– Tűzpiros színe távoltart minden rosszat a háztól – monda a remete.

AKDOMUSZ.

Akdomusz milin ... A dicsdalok legszebbje ... A hymnusok legdicsebbje . . . Fülemben zeng még ez ének mélységes dallama, mely lelkünk legtitkosabb, legrejtettebb húrjait pendíti meg bennünk. Szövege új, nem régi, de dalama évezredek reményeket regél és mégis mindig friss. Éneke, ha vén pergamenről halljuk zengeni, háborgó lelkünket átfonva nyugtatja meg és úgy képzeljük, hogy a mennyből velünk éneklük: Akdomusz milin . . .

Berdicsev vénei tanácskozásra gyűltek egybe. A tanácsház előtt rengeteg nép várakozott. Riadt szemük rosszat sejtett és szerencsétlenség előérzete lebegett a tömeg fölött. Közben a vének félelemtől sápadtan mesélgették a borzalmakat, amit hallottak a fellázadt pásztorok állatias kegyetlenkedéseiről. Hírnök jött lóháton, hogy fél napi járóra vannak a pásztorok és menteni kell, amit menteni lehet. Raskovic falut kirabolták, felperzselték, zsidóit lemészárolták . . . Mi egyébre várhat Berdicsev zsidó lakossága? A vének sírtak és könnyek csillogtak ezüstös szakajjaikon. Most megszólalt egyik:

– Itt ülünk, sóhajtozunk és egy okos szóval nem támogatjuk a népet. Rabbi Meir közöttünk a legidősebb, isten szent ígéiben a eljáratasabb. Menjen ő el a Sabation folyó túlsó partján lakó testvéreinkhez és kérjen tőlük segítséget számunkra.

Az összegyűltek meglepetten hallgatták a különös in diványt. Szavai elhangzása után eleinte kételkedve, de folyton határozottabban helyeselték a tervet.

– Igen, Rabbi Meir szent ember, Neki sikerülni fog, bólogatták rá a többi vének.

Rabbi Meir először megijedt, hogy őt küldik ily nehéz útra. De azért nem kellett sokat rábeszélni. Már készülődött is hisz drága testvéreinek megmentéséről van szó. Az összegyűlt vének könyezve bocsájtották úti ára és miután családjától elbúcsúzott, elindult.

Alig hogy kiért az útra, óriási szél kerekedett, villám-

lani, dörögni kezdett. Meir imádkozott: „A jámbort nem éri rossz, nem botlik sziklába, mert angyalok őrzik”. A szél erősödött. Lassan egy tűzsugárral övezett felhő kezdett ereszkedni a magasból. Valami hirtelen megragadta Meirt és beültette a felhőbe. A tűzsugarak halkán zúgni kezdtek és a felhő elkezdett repülni a végtelen légűrbe. Meir ott is leborult és tovább imádkozott . . .

Most a felhő hirtelen megállott és sülyedni kezdett a föld felé. Még mielőtt megtudta gondolni, hogy mi történik vele, már a földön érezte magát.

Sűrű erdőben volt. A fák telve voltak levelekkel és az erdő még se volt árnyas, világos aranyszínű napsugár borította be az egész erdőt. És közelében, az erdő szegélyén ott zuhogott a Sabation folyam.

Hatalmas zuhanások hallatszottak a víz felől. A folyam köveket hajigált maga előtt. Embernagyságú kőszirtek emelkedtek a kék hullámokon a magasba és újból nagy robajjal zuhantak le. A folyam folyvást, fáradhatatlanul dolgozott. A kövek szinte ritmikusan egymásutánban emelkedtek és zuhantak percnyi szünet nélkül.

Meir remegve állott ottan. És reszketve mondta:

– Oh, hogy jutok én itten át? ...

Hang válaszolt a rengetegből:

– Sabat napján!

– Sabat nagy napján! – hebegte Meir. Hisz akkor a halál fia vagyok, mert megszegem a Szent napot! Hangja rezgően vibrált az erdő sűrűjébe, míg hangzott a válasz.

– Kishitű! Nemde testvéreidet akard megmenteni- Akkor ne habozz, hanem tüstént indulj!

E pillanatban megszűnt a folyam kősziklákat hányni és számtalan hang énekelni kezdte Sabat királynőjének himnuszát.

A folyam pedig elnémult és szelíden folytatta útját. A parton egy kis beszögelésbe kis csolnakot vett észre, melybe most már habozás nélkül beszállott. Ernyedt karjaival megragadta az evezőt és erős csapásokkal igyekezett a túlsó partra. Alig hogy partot ért lába, egy ember toppant eléje. Öltözete nagy, kék vonalozású, fehér tulesz volt. Széles vállú, óriás szál ember volt. Talán még egyszer akkora, mint Meir. Megragadta karját és megrázta.

– Izrael fiaiból való vagy? Mi? És nem átalottad megszegni szent Sabat napját?

– Vezess a legvénebbhez! mondta csendes megadással Meir. Az óriás szótlánul teljesíté kérését. Nagy kristálypalotába voltak együtt a tíz törzs bírái. Hosszú ezüst szakállaik csillogtak, szemük fénylett, talán sírtak is . . . mert éppen egyik beszélte, mily kínokat és szenvedéseket kell

szegény véreiknek elviselni a bős pásztorolctól. Ép most jön, akit vártunk.

– Meir! Figyelj ide! Mi tudjuk, hogy segítségért jöttél hozzánk. Megkapod! De fel kell áldoznod érte életedet.

A zszibongás elhallgatott a teremben.

– Mi innen hazaengedünk. Szellemeink veled lesznek és ők megsemmisítik ellenségeiteket s te mikor már testve-
reid megmentetted, meghalsz! Beleegyezel?

Nagy csend volt a teremben, mikor a szavak elhangzó-
tak a legvénebb ajkairól. – Igen! felelte rá Meir. – Bele-
egyezem!

Zene hallatszott kívülről. Halk szellő járta át a termet. Az angyalok örömenéje. – Hallod-e Meir? – Te vagy az egyedüli isteni kiválasztott, ki a segítséget viszi Izraelnek, hangzott felülről.

Meir átszellemülten hallgatta az isteni zenét.

Az öregek, kik az imént a bírói székben ültek, most az emelvény felé tartottak. A legvénebb elővett egy régi per-
gament és énekelni kezdett. Hangja lassan emelkedett, de mint hullám folyton szélesedett, zokogva, ujjongva sirt bele a hang a levegőbe. – Akdomusz Milin! énekelte és számtal-
an szeráf danája csengett utána.

Meir felindultan, reszketően hallgatta végig a lélek-
emelő imát, a Tóra himnuszát, melybe bánat, fájdalom, öröm, bú, ujjongás, borzadás olvadtak egyetlen melódiába.

– Akdomusz milin v'sorojusz süsső . . .

Aki a pergamentből olvasott most odafordult Meirhez.

– Erre a himnusra emlékezni fogsz míg hazaérkezel. A berdicsevi templomban énekelj el és jegyeztesd fel örök emlékezetre, hogy itt járt közületek valaki. Isteni emlékezet, hogy a Tóra kedvéért, a szent Tóra kedvéért küldtünk nek-
tek segítséget.

Még egyszer felhangzott a fülbemászó dal és Meir gyö-
nyöivel szívta magába az ének dallamát. Úgy érezte, hogy a dal felemeli, átszellemül és hanghullámok végtelenül lágy fuvola hangja lelkébe vésődik. Az összegyűltek örvendtek. Ragyogó arccal és csillogó szemekkel mondogatták egymás-
nak: – No úgyse? Mégse vesznek el testvéreink odaát a túlsó parton . . . Jóságos szemeikkel körülölegették, mintha lelkükkel köszönnék meg, hogy feláldozza magát testvérei-
nek és ő kimondhatatlan boldognak érezte magát. Talán csak túlvilági mennyei boldogságot lehetett ahhoz hason-
lítani . . .

Óriási néptömegtől követve indult vissza a Sabationhoz, hogy átmelessen még mielőtt szent Sabal napja elmúlna. Mert ahogy elmúlik a szent nap a folyam ismét megkezdí hétköznapi munkáját. A legvénebb megölelte, homlokon csókolta és imát rebegett érte.

A túlsó parton már várta a tüzes felhő, mely most ragyogott a rózsaszínű napsugártól. Ő megint leborult és lehunyt szemekkel zokogta imáját. Ily gyönyör földi embernek! .. . Nem nyitotta fel szemeit, hogy ne lássa, mily tisztelettel veszik őt körül az emberek. Nem nyitotta fel szemeit, mert félt megvakul a nagy fénytől . . . Még nem is ocsudott fel egészen imájából, midőn a felhő leszállt a berdicsevi templom mögött. Már a nap alkonyóban volt. az előjárók és vének remegve várták a templomban Chmiel felkelő vezér rablópásztor hadát, mikor hirtelen betoppant Rabbi Meir.

Nagy ijedtség, futkosás támadt. Miért jött vissza oly hamar? kérdezték minden oldalról. Szeme ragyogott s fonyadt arcán rózsák gyuladtak.

– Testvéreim! itt a segítség! Már voltam ott!

Csend lett a templomban. Néhány vén melléből szorongó sóhajtás hallatszott.

– Ugy látom kételkedtek. Halljátok tehát a bizonyítókot! Ezt mondván felment az emelvényre.

Elakadó lélekzettel figyeltek Meirre. Táleszbe burkolózott, aszott karjait kitérte és lelkében még visszazengő isteni imába fogott.

– Akdumusz milin! – énekelte.

– Akdomusz milin – csengett vissza a vén falakról. Ily hangokat még nem hallott emberi fül. A hang árja mely az öreg torkából folyt, magával ragadta a hallgatókat s vele énekeltek a himnuszt, a Tóra himnuszt. Akdomusz milin ...

Mikor bevégezte a néphez fordult s így szólt:

– Ezt a dalt küldték testvéreink odaátrol, énekeljétek ezt Sebuoth ünnepén, a kinyilatkoztatás napján, öröme annak, hogy tíz törzs segédkezett megmenteni a Tórát Ukrajnában ...

A templom előtt mozgolódás támadt. Fáradt sáros ember érkezett. Agyonhajszolt alakja kiegyenesedett és szeme ragyogott, mikor beszélt:

– Elmúlt a veszély!

Zaj, zsidobongás töltötte be a levegőt. Mindenki tudni akarta, mi hántotta el a veszélyt. A hírnök beszélni kezdett:

– Raskovic mellett uraink, a nemes urak, megtámadták a pásztorokat. De ők többen voltak s már-már úgy látszott, hogy nemes uraink közül egy se menekül meg. Mikor hirtelen szél kerekedett és lángpallosos lovasok támadták a pásztorokat. S néhány pillanat múlva mind halva feküdtek a raskovicei síkságon . . .

Fent az emelvényen barátai karjaiban haldoklott Rabbi Meir ...